

JAN DRDA

HRÁTKY
S
GERTEM

**DIVADLO
PRACUJÍCÍCH
V MOSTE**

V roce 1942 se Drda zabýval myšlenkou napsat komedii „Český Honza“ a dvakrát mi vyprávěl o stále rostoucí a prohlubující se fabuli. Zpracoval ji později epicky do Českých pohádek a pro divadlo našel soustředěnější pohádkový příběh „Hrátky s čertem“. V prvních měsících roku 1943 donesl mi do Národního divadlo první obrazy. A postupně pak rostly další. Hned při prvním čtení Hrátek překvapovala neobyčejná konkrétnost situací, plastika děje a životnost pohádkových lidí, stejně jako bohatá pohádková řeč, plná slovních her a vtipů. Ale postupně bylo stále víc patrné, že **pravé kouzlo této dramatické pohádky je ve zvláštním vztahu její ideje mravního vítězství českého člověka nad slepou silou pekla k podivuhodně hravé fantastice**, s níž dovedl Drda rozvíjet své pohádkové děje. Cítil jsem hned při četbě prvních obrazů, že tu vzniká pohádka, která **uprostřed vrcholící nelidskosti války, kterou fašismus změnil v opravdové peklo, přímo glorifikuje českého člověka jako nositele nejohroženějších lidských hodnot**. Proto mu také Martin Kabát vyrostl z potulného vysloužilce v krásný, odvážný lidský typ, v němž je soustředěna lidová moudrost, mravní síla a lidská zralost. Drda psal Hrátky zvolna, obraz po obrazu, ale skoro v definitivní podobě. Perspektiva porážky pekla roku 1945 dala i hře pevnou perspektivu. Teprve potom našel Drda definitivní podobu závěru Hrátek.

Ze vzpomínky Františka Götze

Svět Mikoláše Alše, Matěje Kopeckého, Josefa Kajetána Tyla a lidových pohádek, svět věčného českého dějství ožívá ve třetí Drdově divadelní hře, nazvané „Hrátky s čertem“. Není to sentimentální, alegorizující pohádka, na jaké jsme v našem divadle zvyklí, ale hra opravdu jadrná a radostná, česká od kořene. Spojuje obratně pohádkové motivy o člověku, který neznal bázně, o čertu a Káče, o kajícím loupežníkovi, o Záhořově loži atd. tak, že vzniká celek, spjatý s nejhlubším étosem našich pohádek. Ovšemže se nesměla za protektorátu hrát...

Olga Srbová (Práce 1. 1. 1946)

JAN DRDA
HRÁTKY
S ČERTEM

Komedie o 10 obrazech

Jaroslavu Průchovi,
jehož bytostně české umění jsem měl na
mysli při psaní této hry

REŽIE / JANA KALIŠOVÁ
SCÉNA / MILOŇ KALIŠ j. h.
KOSTÝMY / ROMANA TŮMOVÁ
HUDBA / VÁCLAV ZAMAZAL

PREMIÉRA 13. 5. 1985

OSOBY A OBSAZENÍ

MARTIN KABÁT, vysloužilců /
ZDENĚK KOŠATA

SARKA-FARKA, loupežník /
FRANTIŠEK DVOŘÁK

OTEC ŠKOLASTYKUS, poustevník /
LADISLAV HÁDL

LUCIUS, mladý čert na zkušené /
MARIO KUBEC

DIŠPERANDA, královská princezna /
JANA HENŽLOVÁ

KÁČA, její služebná /
HANA SEIDLOVÁ

SOLFERNUS, pekelný rádce /
JIŘÍ HAVLÍK

BELIAL, rovněž pekelný rádce /
JAROMÍR HUSÁK

OMNIMOR, venkovský čert /
LADISLAV DUŠEK

KARBORUND, venkovský čert /
zasloužilý umělec KAREL NONNER

TEOFIL, andělský posel /
PETR BUCHÁČEK

HUBERT, královský lovcí /
PETR FRANĚK

ČERT / MARTIN NEZVAL

ČERTICE / JAROSLAVA KLABANOVÁ
a TRUDA KRÁLOVÁ

Inspicientka / Jaroslava Klabanová. Text sleduje / Truda Králová. Osvětlení a stavby / kolektiv vedený Milanem Vršeckým, Vladimírem Zemánkem a Enrico Ernestem. Zvuk / Petr Petrik. Scénu a kostýmy zhotovili pracovníci dílen Divadla pracujících Vladimír Slivanský, Bohumil Veselý, Ignác Nemrava, Jaroslava Hořejší, Ladka Straková, Marta Hanusová, Dana Heindlová, Zlata Kopalová a Margita Uxová.

„...A vůbec: my lidi si máme přece trochu pomáhat, nemyslíte?“

Martin Kabát v „Hrátkách s čertem“

Kdy, jak a proč jsem napsal „Hrátky s čertem“

Rozpomenout se po víc než dvaadvaceti letech, jak a co člověk tenkrát dělal, nebývá lehké — ale zrovna u „Hrátek“, nejspíš pro krutou mimořádnost situace, se mi to vrylo do paměti tak ostře, že se mi na první výzvu, abych o tom popřemýšlel a něco napsal, vybavilo tolik detailů, jako kdyby to bylo včera.

První popud, abych zkusil napsat pohádkovou komedii, mi dal Jiří Frejka. Někdy v květnu 1942, krátce před heydrichiádou, jsem s ním procházel hnedle tři hodiny po nábřeží mezi Národním divadlem a Karlovými lázněmi, a Frejka, tehdy plně zaujatý pro Klicperu a Tyla, mne úporně přesvědčoval, že právě já mám předpoklady napsat novou jevištní pohádku v tylovském duchu, ve které by se odrazilo něco z toho, co právě prožíváme, a která by dovedla lidem ulehčit humorem i přesvědčením, že dobro musí zákonitě zvítězit v boji se silami zla.

Na tom jsme se rozešli, já s hlavou plnou fantazií a šumu: hned jsem doma sedl a jedním dechem napsal synopsi. Ale za pár dní se v Holešovičkách Kubiš s Gabčíkem vypořádali s Heydrichem a přivalily se ty nejstrašnější týdny a měsíce bestiálního teroru a vyvražďování, jejichž cílem bylo zlomit vzdornou odvažu našich lidí, srazit je morálně i psychicky na kolena, a udělat z nich strachem se chvějící zvířata.

Myslím, že tenkrát jsme všichni, i ti nejstatečnější, poznali, co je strach. Statečnost se projevovala v tom, jak naši lidé uměli tento rdousivý strach překonávat, jak drželi a nepodlamovali se, němě vzdorovali všemu faktickému i psychologickému teroru. Toto nepokořitelné mlčení miliónů prostých lidí převládalo fašisty k zuřivosti.

Dnes se snad vůbec nedá vypovědět, jak v tomto ovzduší bylo těžké vzít pero do ruky. Zahraniční rozhlas dával několikrát umělcům a zvláště spisovatelům radu, aby chom nepsali a nepublikovali vůbec. Snad to byla rada morálně oprávněná, ale jsem přesvědčen, že nebyla domyšlena psychologicky. Téměř každý z nás cítil, že říci poctivou a jadrnou češtinou alespoň pár úlevných a lidsky opravdových slov znamená pro žíznivou potřebu lidí víc než neříkat nic.

Tak jsem se v srpnu 1942 vrátil k popudu, který mi dal na jaře Jiří Frejka, a pustil jsem se do vymýšlení pohádkové komedie, která si později vysloužila přídomek „úsměvná, laškovná, idylická...“ Přísámboh, že mi tenkrát přitom nebylo ani úsměvně, ani idylicky, ale že mne hnalo nějaké „truc na truc!“, nějaká zvláštní posedlost, která se projevila i v tom, že jsem na tři posezení, za půldruhého dne, že se sebe vyklopil a naškrábal první tři obrazy.

Mou obrazivost si osedlala postava, která mi byla vždycky drahá: voják, který se vrací z dalekých vojen, rozedraný a hladový, už jen s tou fajfkou bez tabáku, která mu jediná zbyla, a s hořkou zkušeností, že lidé nejsou moc měkkošdrcatí, ale který v sobě najde dost síly, aby pro druhé lidi udělal to, co se podle jeho mínění patří, i kdyby při tom měl postoupit sebevětší riziko. Znal jsem ho i z nejdnešnějšího dneška: hrdinství „obyčejných“ lidí, rodící se z toho, že prostě udělali, co se podle jejich svědomí patřilo — ukrývali uprchlíky, živili a léčili zajatce, sypali písek do ložisek, podporovali vdovy zatčených, kradli dynamit. Prubířský kámen, na kterém oni byli zkoušeni, byl možná stokrát strašnější, než lože vyvrhelo, kterým chce peklo zlomit Martina. A oni všichni jako kdyby vkládali Martinu Kabátovi do úst svá vlastní slova, když tam v pekle říká:

— „**A ne a ne! V tomhle je celej ten váš kumšt, zpitomět člověka, udělat z něj ustrašený, zbabělý zvíře, mučit ho tak dlouho, až ztratí rozum i všechny smysly! A vy si myslíte, že pro tu svou hrůzu hned změknu a zpitomím... vy si myslíte, že poctivýho chlapa můžete jen tak zlehka ztumpachovět, že vám pro samej strach bude poslušně žrát z ruky? —**“

V této hlavní replice je možné hledat to, čemu se říká „ideový smysl“ nebo „ideové poslání“ hry. Načrtl jsem si ji bez jakéhokoliv uvažování tak rychle, jako kdyby mi ji někdo diktoval. Byla v ovzduší, bylo ji slyšet z lidí, i když mlčeli.

Jan Drda (1965)

Ne nadarmo připsal Drda „Hrátky s čertem“ příteli **Jaroslavu Průchovi**: nejenže ho znal jako ctitele Tylova odkazu a milovníka lidové slovesnosti, ale nadto mu sama Průchova herecká osobnost byla přítom inkarnací české lidové povahy, takže postavu Martina psal nejen pro něj, ale doznáně takřka podle něho. Zároveň však i nejednu z ostatních figur své komedie psal pro toho či onoho z činoherního souboru Národního divadla, které ji třicetiletému dramatikovi uvedlo dne 30. prosince 1945 v režii Aleše Podhorského.

Vzpomínám si, jak vzápětí po generálce, která se tuším konala teprve v den premiéry, přišel za mnou sám režisér představení s pochybností, zda by se premiéra neměla odložit, že dekorace dosud nedošly a že se nadto zmocňuje některých účinkujících nedůvěra k účinku nové hry, která prý je pro dospělé málo, kdežto pro děti mnoho. Nakonec jsme se shodli, že dekorace navečer budou, protože prostě musí být, a že po odkladu premiéry by ona skepse uvnitř leda vzrůstala.

Byl jsem pochopitelně napjat víc než kdy jindy. S radostným zadostiučiněním jsem kvitoval, jak se publikum postupně rozehřívalo tou měrou, jakou se vžívalo v pohádkovou atmosféru hry, jak si je pak dramatik už cele získal výjevy z Čertova mlýna, a když se hlediště, pohnutě ztichlé ve chvíli tragické zkoušky hrdinovy, posléze rozjásalo nad jeho triumfem nad pekelnou mocí, nemohlo být už nejmenší pochyby o nevšedním úspěchu Drdovy komedie.

A. M. Piša, dramaturg ND v roce 1945

21. 12. 1952

25. 2. 1962

13. 5. 1985

Premiéry Drdových „Hrátek s čertem“
v Divadle pracujících v Mostě

Program k 8. premiéře sezóny 1984/85 Divadla pracujících v Mostě. Ředitel Jaromír Šnajdr. Zřizovatel Severočeský KNV v Ústí nad Labem. Program připravil dramaturg F. Šíma. Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha. Vytiskla Severografia, n. p., závod 7, Most. Povolovací číslo 3508/7985. Cena 2,— Kčs.